

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Петро Лузан,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти НАПН України, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9605-7161>

Анотація. У статті обґрунтовано дефініцію поняття «професійна компетентність викладача технічного коледжу», визначено структуру феномена, схарактеризовано основні різновиди професійної компетентності цих педагогічних працівників. Засобами експертної оцінки встановлено, що найбільш вагомими є навчальна, комунікативна, інформаційно-цифрова, предметна, методична і виховна компетентності викладача. Запропоновано структурно-змістову модель, що складається з чотирьох взаємозалежних блоків та є ідеальним уявленням про розвиток професійної компетентності викладачів технічних коледжів.

Ключові слова: професійна компетентність, викладача технічного коледжу, модель, експертна оцінка, вагомість різновидів професійної компетентності.

MODEL OF PROFESSIONAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF TEACHERS OF TECHNICAL COLLEGES

Petr Luzan,

doctor of pedagogical sciences, professor, the chief researcher of the laboratory scientific and methodical training support specialists in colleges and technical schools of the Institute professional education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article substantiates the definition of "professional competence of a technical college teacher", defines the structure of the phenomenon, characterizes the main types of professional competence of these pedagogical workers. The means of expert evaluation established that the most important are the educational, communicative, informational and digital, subject, methodical and educational competences of the teacher. A structural-content model consisting of four interdependent blocks is proposed and is an ideal representation of the development of professional competence of teachers of technical colleges.

Keywords: professional competence, technical college teacher, model, expert assessment, importance of types of professional competence.

Головна особливість педагогічної діяльності викладача технічного коледжу визначається предметами його праці: з одного боку, це люди (професія типу «людина-людина»), а з іншого – технічні об'єкти (машини, механізми, деталі, матеріали, види енергії тощо). Сучасний викладач технічних дисциплін має донести складне технічне знання до особистості студента, навчити майбутніх фахівців творчо мислити, аналізувати виробничо-технологічні ситуації, знаходити оптимальні варіанти розв'язання проблем, розвивати їх інтерес до техніки, цілеспрямовано формувати технологічні, проектно-конструкторські уміння і навички майбутніх техніків, технологів, менеджерів. А для цього

він повинен досконало володіти інженерно-технічною спеціальністю, знати сучасне виробництво, перспективи розвитку машин і обладнання. Але, крім цього, такі викладачі повинні бути одночасно і дидактами, і вихователями, і методистами, і організаторами освітнього процесу. Отже, ці педагоги мають бути динамічними, мобільними особистостями, здатними безперервно професійно розвиватися, системно опановуючи новітні педагогічні та виробничі технології.

Відтак, професійний розвиток викладача технічного коледжу становить неперервний процес прогресивного і гуманістичного формування особистості, яка прагне до постійного вдосконалення, до самоствердження, кар'єрного зростання, вироблення нової якості професійно-педагогічної дії. Вершиною професійно-особистісного становлення, формування, удосконалення викладача технічного коледжу, зокрема в складних умовах воєнного часу, є досягнення найвищого рівня педагогічної діяльності – творчої професійної компетентності.

Для розв'язання проблеми цілеспрямованого розвитку професійної компетентності викладачів технічних коледжів слід, насамперед, розробити понятійну систему дослідження, сформулювати основні дефініції («професійний розвиток» «професійна компетентність», «професійна компетентність педагогічного працівника», «професійна компетентність викладача технічного коледжу» тощо); визначити методологічні підходи, чинники, концептуальні ідеї розвитку досліджуваного феномену; вивчити особливості, з'ясувати етапи цілеспрямованого розвитку професіоналізму викладачів; науково обґрунтувати принципи, фактори, умови системного розвитку педагогічної діяльності викладачів; визначити і обґрунтувати методи, форми, засоби й технології системного розвитку викладачів в особливих умовах діяльності; конкретизувати діагностичні методики оцінювання рівнів компетентісного розвитку особистості викладача технічного коледжу; більш детально дослідити означений процес за допомогою моделювання.

На основі логічних правил визначення понять професійну компетентність викладача технічного коледжу визначаємо як *інтегративну властивість особистості, що виявляється в педагогічній діяльності, поведінці та вчинках фахівця і зумовлює його готовність і здатність кваліфіковано виконувати свої трудові функції за рахунок збалансованого поєднання комплексу інженерно-технічних, психолого-педагогічних, методичних, організаційних, предметно-галузевих (спеціальних), екологічних, правових та ін. знань, умінь навчально-методичної роботи, навичок виховання і розвитку особистості студентів, морально-етичних цінностей, необхідних професійних якостей (творче ставлення до освітньої діяльності; розвинуте технічне мислення; наполегливість і цілеспрямованість; відповідальність; витримка; самовладання; толерантність, доброта; педагогічна спостережливість і уважність; досконале володіння науково-технічною мовою; натхнення та інтуїція; оптимізм; педагогічний такт; здоров'я і зовнішній вигляд та ін.) та зумовлює достатні рівні вихованості і навченості здобувачів технічної освіти.*

За результатами аналізу психологічної структури педагогічної діяльності виокремлено такі структурні компоненти цієї інтегративної властивості викладача: *мотиваційно-ціннісний* – передбачає сформованість мотивів, прагнень до інноваційної інженерно-педагогічної діяльності, ціннісних орієнтацій викладача на оволодіння високими рівнями професіоналізму; *когнітивно-інформаційний* – включає комплекс теоретичних і техніко-технологічних (процедурних) знань (з інженерії, педагогіки, психології, методики

навчання, цифрових технологій, з наукової галузі, що викладається тощо); *поведінково-діяльнісний* – презентує комплекс умінь і навичок, що забезпечують якісну реалізацію викладачем своїх трудових функцій; *особистісно-рефлексивний* – включає регулювання власної життєдіяльності, здатності до рефлексії у професійній діяльності; *емоційно-вольовий* компонент включає здатність розуміти власний емоційний стан при розв'язанні педагогічних ситуацій; наполегливість у саморозвитку, цілеспрямованість дій в інформаційно-освітньому середовищі технічного коледжу.

Щойно схарактеризованою структурою досліджуваної компетентності зручно користуватися при діагностиці розвитку феномену. Натомість для розроблення конкретних методик і технологій розвитку професійної компетентності викладачів технічних коледжів доцільно визначити ті види, складники професійної компетентності, які є основними, витребуваними в сучасній освітній практиці. З цією метою на першому етапі експериментальної роботи за допомогою Google Forms опитування викладачів технічних коледжів (238 респондентів) було визначено ті компетентності, які має демонструвати сучасний викладач коледжу. Зокрема, респонденти вказали, що наразі основними видами їх професійної компетентності є такі: дидактична, предметна, методична, екологічна, інклюзивна, здоров'язберігаюча, економічна, дослідницька, комунікативна, проєктивна, оцінювально-аналітична, організаційна, психологічна, аутопсихологічна, загальнокультурна, конфліктологічна, інформаційно-цифрова, виховна, прогностична, правова, соціальна, політична, творча компетентності.

Серед наведеного переліку складників професійної компетентності викладача було виокремлено 9 основних, на які найчастіше вказали респонденти, зокрема: *навчальна компетентність* – це здатність викладача навчати інших, тобто передавати власні знання, формувати уміння та навички у студентів, а також здатність навчатися, тобто удосконалювати свій професійний рівень; *виховна компетентність* – це інтегративна особистісно-діяльнісна якість педагога, що забезпечує його теоретичну і практичну готовність та здатність ефективно реалізовувати виховну функцію в цілісному освітньому процесі; *методична компетентність* – це здатність викладача розробляти навчально-методичну документацію, методики підготовки та проведення навчальних занять, інші дидактичні матеріали та засоби навчання; *предметна компетентність* – теоретична і практична підготовленість викладача до викладання окремої технічної дисципліни, курсу тощо; *інформаційно-цифрова компетентність* – здатність викладача орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею, застосовувати цифрові технології в освітньому процесі технічного коледжу; *екологічна компетентність* – це здатність особи застосовувати екологічні знання та досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей та непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям; *інклюзивна компетентність* – це здатність викладача до педагогічної підтримки студентів з особливими освітніми потребами з огляду на їх індивідуальні потреби, можливості, здібності та інтереси, до створення умов, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; *дослідницька компетентність* – це здатність особистості за допомогою загально- та спеціально наукових методів здійснювати наукове дослідження у певній галузі науки, за певною спеціальністю; *комунікативна компетентність* викладача це здатність особи обирати і технологічно ефективно застосувати адекватний спосіб усного та письмового спілкування.

Природно, задля розроблення методики цілеспрямованого професійного розвитку викладачів технічних коледжів важливо знати значущість, вагомість, пріоритетність щойно вказаних видів професійної компетентності. На другому етапі експериментальної роботи експерти (26 осіб, серед яких науковці Інституту професійної освіти НАПН України, педагогічні працівники закладів професійної освіти) попарно порівнювали відібрані компетентності. Для цього заповнювалася таблиця парних порівнянь та за відомими методиками визначалася вагомість певної компетентності.

Отже, за результатами експертного оцінювання вагомості видів професійної компетентності викладачів технічного коледжу встановлено, що в реальному освітньому процесі найбільш витребуваними (вагомими, значущими, головними) є навчальна і комунікативна компетентності: коефіцієнти вагомості 0,76 і 0,75 відповідно. «Вагомість» інформаційно-цифрової, предметної, методичної і виховної компетентностей приблизно однакова – в межах від 0,68 до 0,65.

Останні місця (7, 8 і 9) експерти відвели інклюзивній (0,49), дослідницькій (0,38) і екологічній (0,31) компетентностям, що було очікуваним для нас. Дійсно, в реальній освітній практиці на вказані здатності педагогічних працівників поки-що не звертається належна увага. Натомість прогнозуємо, що вже зараз слід продуктивно розвивати в педагогічних працівників уміння навчати осіб з особливими освітніми потребами, екологічну (і правову!) свідомість, навички дослідження проблем забезпечення якості освітнього процесу поряд з суттєвим підвищенням рівнів цифрової грамотності викладачів.

Для більш детального вивчення процесів розвитку професійної компетентності викладачів технічного коледжу, розроблення проекту експериментальних досліджень було застосовано педагогічне моделювання.

Послугуючись принципом поняттєвого мінімалізму у поєднанні з максимальною інформативністю предмета моделювання, нами спроектовано структурно-змістову модель розвитку досліджуваної властивості викладача, візуалізація якої представлена на рис. 1.

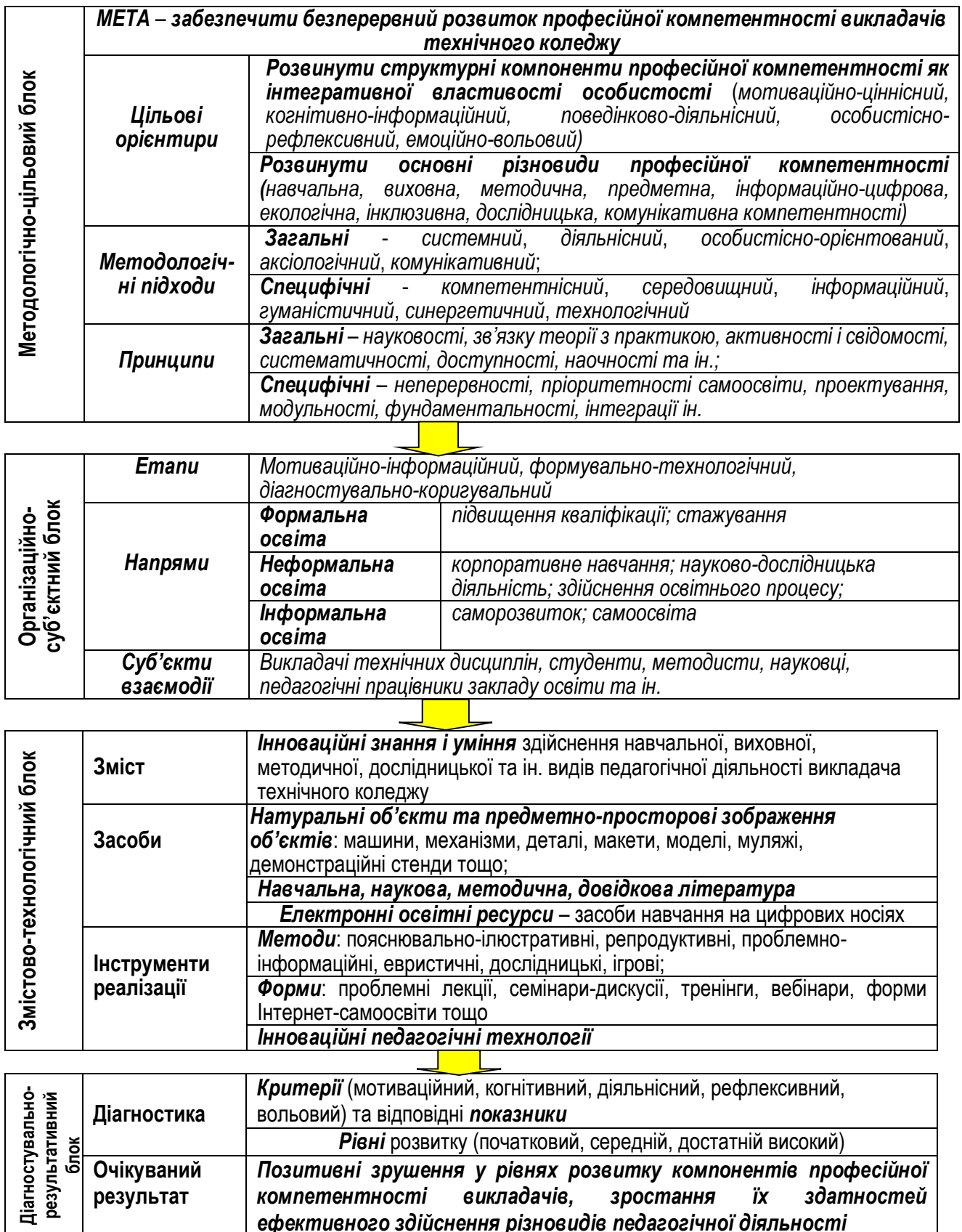

Рис. 1. Візуалізація структурно-змістової моделі розвитку професійної компетентності викладачів технічних коледжів

Структурно модель складається з чотирьох взаємозалежних блоків, які функціонально поєднують певні елементи системи розвитку досліджуваного феномену. Зокрема, методологічно-цільовий блок вміщує: мету (*забезпечити безперервний розвиток професійної компетентності викладачів технічного коледжу*), цільові орієнтири (*розвинути структурні компоненти професійної компетентності як інтегративної властивості особистості (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, поведінково-діяльнісний, особистісно-рефлексивний, емоційно-вольовий)*); *розвинути основні різновиди професійної компетентності викладача технічного коледжу (навчальну, виховну, методичну, предметну та ін.*; методологічні підходи, що зумовлюють стратегію, пріоритетні напрями, інструменти розвитку професійної компетентності викладачів (*системний, діяльнісний, компетентнісний, середовищний та ін.*); принципи (загальні і специфічні) цілеспрямованого розвитку здатності викладачів ефективно здійснювати педагогічну діяльність.

Організаційно-суб'єктний блок моделі розкриває етапи (*мотиваційно-інформаційний, формувально-технологічний, діагностувально-коригувальний*), напрями використання механізмів і технологій формальної, неформальної та інформальної освіти (*підвищення кваліфікації; стажування корпоративне навчання; науково-дослідницька діяльність; здійснення освітнього процесу; саморозвиток; самоосвіта*) та визначає суб'єктів, задіяних до організації процесу розвитку професійної компетентності викладачів.

Висновок. Пропонована структурно-змістова модель є ідеальним уявленням про розвиток досліджуваної інтегративної властивості викладачів в умовах освітнього середовища технічного коледжу. Закладені у цьому теоретичному конструкті ідеї обумовлюють стратегію і тактику розвитку професійної компетентності викладачів як неперервного технологічного процесу зі специфічною структурою, теоретичними та методологічними залежностями та прогностичними тенденціями.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в експериментальній перевірці, відповідному корегуванні та впровадженні в широку освітню практику структурно-змістової моделі цілеспрямованого розвитку професійної компетентності викладачів технічних коледжів.